

“НОВАТА ИКОНОМИКА”^{*}

Разгледани са ключови аспекти на новата икономика в САЩ. Изяснено е съдържанието на понятието. Анализирани са динамиката и факторите на стопанския растеж и производителността на труда, приноса на информационните технологии в ускоряването ѝ от началото на 90-те години насам. Взето е отношение към вижданията за потенциала на новата икономика (Д.Йоргенсън и К.Стироу, Р.Гордън, М.Бейли и Р.Лорънс).

Новият икономически феномен е оценен като резултат преди всичко от действието на дългосрочни структурни промени. Най-важната характеристика на новата икономика е тенденцията към сравнително устойчиво ускоряване на производителността на труда, която се запази и през 2001 – 2002 г., т.е. и в условията на рецесията.

JEL: O38, O40, O47

На границата на XX и XXI век в обръщение влезе терминът “нова икономика”. Проблемите ѝ са във фокуса на вниманието не само на общността на икономистите, но и на политическите и обществените среди на САЩ.² Интересът проявен към нея може да се сравнява с вниманието към “икономиката на предлагането” през 80-те, както и към “новата икономическа политика” през 60-те години.³

Понятието, за което става дума, се нуждае от дефиниране, тъй като само по себе си то не дава ясна представа за съдържанието, движещите сили и механизмите на новия икономически феномен.

Възникването на новата икономика беше подготвено от положителните тенденции, настъпили в развитието на стопанството на САЩ през 80-те и 90-те години: структурната му трансформация, дерегулирането, усъвършенстването на системата на макроикономическото управление. Ключов фактор беше и разработването и осъществяването на стратегия на ускоряване на дългосрочния устойчив растеж на страната върху основата на

¹ Атанас Леонидов е ст.н.с. I ст. д.и.к.н. в Икономически институт на БАН, секция “Международна икономика”, тел.: 9875879, факс: 9882108.

Представени са резултати от индивидуалния изследователски проект “Политиката на икономическия растеж в развитите страни: теоретични основи и практика” – Икономически институт на БАН.

² “Докато растежът на производителността, натрупването на капитала и въздействието на технологията бяха теми, резервирани за академични разисквания, неотдавнашният успех на икономиката на САЩ ги премести в полето на обсъжданията пред широката публика” (Jorgenson and Stiroh, 2000, 1).

³ По онова време това понятие се използваше за обозначаване на системата от активни и целенасочени мерки, прилагани от администрацията на Дж. Кенеди и Л. Джонсън за повишаване темповете на дългосрочния растеж на американската икономика. Няма обаче основания да се правят паралели, а още по-малко аналози между тогавашната и модерната нова икономика, предвид дълбоките различия в степента на технологичното развитие и на глобализацията.

активно стимулиране на конкуренцията, на новите форми на организация на бизнеса, на партньорството между частния и държавния сектор, на създаването и внедряването на високи технологии (Technology for America's Economic Growth: A New Direction to Build Economic Strength, 1993).

Проблемите за формирането на нова икономика ангажират вниманието преди всичко на професионални икономисти от САЩ (Jorgenson and Stiroh, 1999; Jorgenson and Stiroh, 2000; Jorgenson, 2001; Nordhaus, 2001; Baily, Lawrence, 2001; Baily, 2001; Oliner, Sichel, 2000; Gordon, 2000; Nakamura, 2000), но също, макар и в значително по-малка степен, и от ЕС и Япония.

Заслужава да се отбележи, че към изследването на нейната проблематика забележим интерес се наблюдава и от страна на специализирани национални и международни организации – Националното бюро за икономически проучвания (САЩ), Съвета на икономическите консултанти на президента (САЩ), ОИСР, МВФ, ИКЕ и др.

В рамките на ОИСР например бяха разработени два доклада: един начален ("Има ли нова икономика", юни 2000г.) и един финален ("Новата икономика: отвъд свръхочакванията", 2001г.).

Струва си да открийм и проекта "Новата икономика и АТИС" 2001, реализиран от 5 членки на Организацията за азиатско тихоокеанско Икономическо Сътрудничество – Австралия, Канада, Япония, Тайван и САЩ.

Проучванията, извършвани върху новата икономика, обхващат широк кръг от въпроси. Те могат да бъдат формулирани по следния начин: Тенденцията към ускоряване динамиката на икономическия растеж и на производителността през 90-те години в САЩ и в други напреднали страни, от какви фактори е породена – от временни с циклично действие или от дългосрочни със структурен ефект? Новата икономика ще се превърне ли в трайно явление? На базата на какви критерии тя се дефинира? Какви са главните фактори, определящи динамиката на производителността на труда и на съвкупната факторна производителност? Чрез какви механизми се предава въздействието на информационните технологии върху развитието на икономиката? Каква е ролята на нарастващите доходи, на ефектите на преливане (spillovers) от отраслите, произвеждащи информационни технологии към други отрасли, както и на мрежовите икономии (network economies) като източници на растежа? Емпиричните проучвания установяват ли значителен дял на тези фактори? Какво е мястото на финансовия сектор във формирането на новата икономика? Какъв тип икономически политики от страна на държавата са нужни, за да бъде стимулирано стопанското развитие на напредналите страни с оглед в максимална степен да бъдат оползотворени резултатите от информационната революция и от глобализацията на световната икономика? Как ЕС отговаря на предизвикателствата на новата икономика? Кои са главните насоки на програмата ѝ за координирани действия в тази област? На какъв стадий се намира разработването на концепция за нова икономика? Предвид на последната рецесия, има ли основание да се смята, че новата икономика все още съществува?

Отбелязаните аспекти са само част от разглежданата проблематика. Макар че отсъства консенсус по основни въпроси между изследователите, проучванията им хвърлят светлина върху редица черти и механизми на

икономическия растеж в условията на информационния век и глобализиращия се свят. Тези проучвания са полезни както за икономическата наука, така и за стопанската практика.

Опити за осмисляне и дефиниране съдържанието на понятието

Новата икономика се възприема по различни начини от представители на научната общност. Някои от тях изразиха критично отношение към нея, но привържениците ѝ я разглеждат като реално съществуващ феномен, отразяващ процеса на ускоряване темповете на стопанския растеж и на производителността през 90-те в сравнение с 80-те години, преди всичко в САЩ, но и в някои други страни от зоната на ОИСР – Австралия, Канада, Ирландия и Холандия. Това важи и за Финландия, Гърция, Исландия и Швеция, но само през втората половина на 90-те години (OECD, 2001, *The New Economy: Beyond the Hype*, 6). Но освен в посочените държави, тенденцията към нарастване на производителността в САЩ “не е била възпроизведена в други страни” (*The New Economy and APEC*, 2001, 27).

За съветниците от екипа на предишната администрация на президента Б. Клинтън, е характерна недвусмислено позитивна позиция към новата икономика в САЩ. Това понятие преминава като червена нишка през “Икономическия доклад на президента” от 2001г.. В подкрепа на схващането, че е настъпила радикална трансформация на икономиката на САЩ са приведени впечатляващи факти. Те показват, че 90-те години за нея са фаза на “дълга експанзия”, характеризираща се със “силен и увеличаващ се растеж на реалния брутен вътрешен продукт, намаляващо и след това много ниско равнище на безработица и нисък стабилен темп на главната съставна част на инфлацията” (*Economic Report of the President*, 2001, 19).

От първото тримесечие на 1993г. до третото тримесечие на 2000г. реалният БВП е нараснал със средногодишен темп от 4%, броят на новосъздадените работни места се е увеличил с повече от 22 млн. от януари 1993г. През 2000г. нормата на безработицата е спаднала до 3.9%, което е най-ниското равнище за едно поколение. От началото на 1993г. часовата производителност на неаграрния частен сектор е нараснала със средногодишен темп от 2.3% при темп 1.4% за предишните двадесет години. От четвъртото тримесечие на 1995г. е отбелязан средногодишен ръст на производителността от 3% (*Economic Report of the President*, 2001, 19-20).

Съветниците от администрация на Клинтън стигат до заключението, че американската икономика преживява бързо и дълбоко преобразуване на структурата си, един процес на динамични промени, съответстващ на виждането на Й. Шумпетер за извършване на “съзидателно разрушение” на старите стопански форми и на радикалната им замяна с нови благодарение разгръщането на потенциала на конкуренцията.

Според тях “Икономиката на САЩ сега (Отнася се за развитието ѝ преди рецесията, настъпила през 2001г. – б.а., Ат. Леонидов) показва няколко изключителни черти... висок темп на растеж на производителността... необичайно ниските равнища на инфлацията и на безработицата... изчезването на дефицитите във федералния бюджет... силата на американската икономика, проявяваща се в резултатите, постигнати от нея в сравнение с други индустриални икономики... продължаващото през втората

половина на 90-те години в САЩ реализиране на най-висок доход на човек от населението и на най-бърз растеж на дохода сред главните индустриални нации" (Economic Report of the President, 2001, 22).

Съвкупността от необичайни положителни черти, присъщи на американската икономика през 90-те години и особено през втората им половина, е дало основание за важния извод: "Тези развития изваждат наяве дълбоки промени в тенденциите на стопанството, които оправдават термина нова икономика" (Economic Report of the President, 2001, 22).

Като движещи сили на радикалните преобразувания в стопанската структура на страната са определени "три взаимосвързани фактора": информационните технологии и модерните иновации, промените в организацията на бизнеса и в макроикономическата политика на правителството. Взаимодействието между посочените 3 фактора се е превърнало в източник за генериране на положителни ефекти в мащаба на цялото стопанство, за създаването на "благодетелен кръг" (virtuous circles) в процеса на неговото развитие благодарение на задвижване на механизми, имащи самоподдържащ се и самоусилващ се характер. По такъв начин се поддържа, че в новата икономика е налице "синергична връзка" в елементите ѝ. "Резултатът е една икономическа система, в която цялото е по-голямо от сумата на нейните части" (Economic Report of the President, 2001, 23).

Изложените от нас положения съставляват квинтесенцията на възгледите на икономическите съветници на президента при предишната администрация за естеството на процесите, протичащи в стопанството на САЩ.

Сериозен скептицизъм относно съществуването на нова икономика обаче беше изразен от проф. Лорънс Клайн, носител на Нобелова награда по икономика. Той свързва промените, настъпили в средата на американското стопанство през 90-те години, първо, с развитието на технологичния прогрес благодарение на широко внедряване на компютърна техника, телекомуникации и измервателни уреди, както и със засилване ролята на глобализацията на процесите в световното стопанство; второ, с отслабване въздействието на инфлацията, обусловено от технологичните промени, намаляване способността на компаниите да повишават цените в условията на глобализиращите се пазари, трето, с намаляване тежестта на военните разходи. Изводът, който е формулирал, се състои в това, че имаме "по-скоро еволюция, отколкото революция. Това е същият тип икономика с някои по-различни удараения, но системата на нейната икономическа логика остава същата"⁴ (Клайн, 2000, 16). Изтъквайки, че "въпросът за съществуването на нова икономика се повдига в много части на света", Л. Клайн заключава: "Накрая обаче отговорите вероятно ще бъдат, че това е въпрос на еволюция в променена икономическа среда, а не на нова икономика в смисъл на съществуване на различни поведенчески механизми"⁵ (Клайн, 2000, 16).

⁴ Разпространено е твърдението, което звучи като афоризъм: "Технологията се променя, не и икономическите закони" (Shapiro and Varian, 1999).

⁵ Резерви относно реалното съществуване на нова икономика се изказват и от Кевин Стироу. Признавайки факта, че се отделя значително внимание към идеите за ключовата роля на глобализацията и информационните технологии, той обаче смята, че "все още не съществува консенсус относно това, какво реално означава новата икономика или как тя трябва да бъде

Можем да приемем за правилна тезата на Л. Клайн, че “системата и нейната икономическа логика остава същата”, в степента, в която в рамките на новата икономика се запазва частната собственост върху средствата за производство, мотивацията към извличане на печалба, децентрализираното вземане на решенията от стопанските агенти като основа на цикличните колебания. Твърдението обаче, с което се изказва съмнение във възможността от съществуване на различни поведенчески механизми, за нас има спорен характер. И при запазване на фундаменталните закони на пазарната система фактори като информационната революция, процесите на глобализацията, промените във формата на организацията на бизнеса на корпоративно равнище, в икономическата политика на държавата, могат да доведат и вече доведоха до значително модифициране при функциониране на поведенчески механизми и дори до появата на нови такива. Израз на подобна закономерност беше сравнително продължителното обезсилване или парализиране на обратната зависимост между динамиката на безработицата и инфлацията, описвана от кривата на Филипс. Навлизането на икономиката на САЩ в необичайна фаза на подем и последвалите много ниски равнища на безработица не се съпътстваха с нарастване темпа на инфлацията. По-високият растеж на производителността осигуряваше увеличение на реалните заплати. По такъв начин до появата на рецесията през 2001г. обратната зависимост между безработицата и инфлацията беше разкъсана. Основателно Л. Клайн подчертава, че кривата на Филипс “трябва да включва равнището и/или промяната в производителността” (Клайн, 2000, 12). Подобна промяна обуслови изменение и в стереотипа в поведението на икономиката.

В някои оценки, в които се изразява скептично отношение към реалната поява на новата икономика и нейния потенциал за развитие, необичайно благоприятните резултати, отбелязани през 90-те години в стопанството на САЩ, се свързват главно с действието на временни и външни, а не със структурни фактори (Burke and Kouparitsas, 1998). По-конкретно се имат предвид поредица от шокове на предлагането, довели до намаление на инфлацията, без това да се е отразило на структурните зависимости, описвани от кривата на Филипс, както и рязкото понижаване през изминалите няколко години на цените на нефтените продукти и тези на потребителските стоки (Stiroh, 2000, 8, Цит. по intranet site of Bank of England).

В изследване на МВФ след като се констатира факта, че по отношение на новата икономика “има малък консенсус относно това, по какво икономиката на САЩ се различава сега и дали фундаментално е променен начина, по който тя функционира”, интерпретациите на обхвата на съдържанието ѝ се свързват с изясняване на три централни проблема:

- за възможността от постигане на по-висок дългосрочен растеж на стопанството, благодарение на постоянно реализиране на по-голям темп на нарастване производителността в резултат от внедряване на информационните технологии, както и следствие от ефектите на глобализацията и дерегулирането;

определена или оценена” (Stiroh, 2000, Цит. по intranet site of Bank of England, 1). К. Стироу заключава: “Текущите данни показват, че е още твърде рано, за да се твърди дали нова икономика реално се е появила” (Пак там, 11).

- за вероятността ускоряването на съвкупната факторна производителност в резултат от дифузията на информационните технологии и иновации в много отрасли на стопанството да генерират нарастване на икономии от мащаба на производството, реализиране на мрежови икономии (network economies) и позитивни ефекти на преливане (positive spillover effects);
- за установяване на начина, по който информационната революция и глобализацията са повлияли на използването на ресурсите през последната фаза на подем в икономиката на САЩ, както и за разкриване дали намалението на естествената норма на безработицата има постоянен характер или е породено от временни фактори (IMF, 2000, 4-6).

Критичната позиция към новата икономика не се базира просто на отрицание или омаловажаване на нарасналата интегрираност на световното стопанство, на по-голямото сцепление на продуктите и капиталовите пазари, както и на преобразуващата роля на информационните технологии върху поведението на хората и бизнеса. Главният аргумент, който се привежда се основава на твърдението, че все още не са налице убедителни емпирични данни, които да показват, че ускоряването на производителността се дължи на новите технологии и на ефектите на глобализацията, че побързата динамика на производителността ще придобие постоянен характер.⁶

Необходимостта от използването на широка база от данни за емпирични проучвания е основателно изискване. Но все пак трябва да се прави разлика между създаването на една по-цялостна теория на новата икономика (анализът в тази област е в началната си фаза) и установяването на тенденции на настъпили по-дълбоки изменения в икономическата структура на група напреднали страни. За осъществяването на първата задача ще е нужно значително повече време, за разлика от втората.

Ако постигнатите по-високи темпове на растеж на производителността преди последната рецесия се запазят или дори ако се понижат в неголям размер след преодоляването ѝ, това ще представлява положителен тест за раждането на новата икономика.

Според нас по-правдоподобно е схващането, което я разглежда като феномен, генериран от дългосрочни, структурни фактори. Такъв подход е възприет от Алан Грийнспан, управител на Системата на федералния резерв на САЩ. Той пише: "Едно осезателно ускоряване темпа на внедряване на технологичните иновации доказва хипотезата, според която неотдавнашното ускоряване на производителността на труда не е просто циклично явление или статистическо отклонение, но отразява поне отчасти една по-дълбока, още развиваща се промяна в нашия стопански ландшафт" (Greennsan, 1999. Цит. по Gordon, 2000, 49).

Заслужават внимание и съображения, които се съдържат в Доклада за новата икономика, разработен от ОИСР. В него например се посочва, че

⁶ "Разграничаването на временните фактори от структурните изменения е трудна задача, която изисква грижлив емпиричен анализ, и още по-важно, данни от по-дълги динамични редове. Само чрез наблюдаване на безработицата и инфлацията при широка сфера от икономически условия за много години, ще бъде възможно да се заключи дали структурната промяна наистина се е случила" (Stiroh, 2000, 8-9. Цит. по intranet site of Bank of England).

последната рецесия, развихрила се в САЩ, е довела до преоценяване на прекомерните очаквания по отношение на новата икономика. Наред с това в същия доклад се изтъква, че “би било обаче погрешно да се прави заключение, че не е имало нищо особено изключително относно неотдавнашното развитие в САЩ или онова на други страни, чиито потенциал за растеж е бил увеличен”. И накрая пак там е формулиран важният извод: “В действителност, фактите показват, че нещо ново има място в структурата на икономиките на ОИСР” (OECD, 2001, *The New Economy: Beyond the Hype*, 5).

Аргумент, подкрепящ схващането, че се отнася за необичайни промени в икономиките на развитите страни под въздействието на информационните технологии и глобализацията на световното стопанство, са значителните мащаби на ускоряването темпа на растежа и на производителността в САЩ. Такава тенденция не се вмества в традиционната икономическа теория, по определение се изключва за икономики, достигнали висока степен на зрелост в развитието си предвид съществуващия голям дял на сектора на услугите.

Важна съставна част на изследванията са усилията за разкриване същността и съдържанието на новата икономика. Това е продиктувано от стремежа да бъдат идентифицирани фундаментални характеристики на развитието на напреднали икономики през последните години с оглед разработването на макроикономическа стратегия на управление на национално и международно равнище. Решаването на тази задача се свързва с по-точното дефиниране на новата икономика, за да бъдат обслужени по-добре целите на икономическата политика. Пробива си път разбирането, че е необходимо да се отиде отвъд съществуващата все още практика на определяне на новия термин, чрез влагането в него на твърде широк смисъл, с което се ограничават възможностите той да бъде използван ефективно при формулирането на стратегическите насоки на макроуправлението.⁷

Налице е тенденция към дефиниране съдържанието на новия феномен, чрез подбор на сравнително ограничен брой най-съществени характеристики. В изследване, посветено на перспективите на ЕС и предизвикателствата пред неговата единна стопанска политика, “новата икономика” на САЩ е определена чрез “три главни черти: постоянно нарастване на производителността, намаляване на структурната безработица при ниска инфлация, по-голяма стабилност в ръста на производството” (European Economy, 2000, 17). Като “взаимосвързани движещи сили” за възникването ѝ са посочени следните фактори: “технологичният прогрес, глобализацията, либерализацията и интеграцията на финансовите пазари,

⁷ Във връзка с посоченото от нас ето какви мисли са намерили място в един международен проект: “В региона на АТИС, както и другаде, полисимейкърите търсят дефиниция на “новата икономика”. На какво се дължи потребността от консенсус и чувството за спешност? Полисимейкърите се нуждаят от консенсус, защото терминът нова икономика е използван по толкова много начини, че те не могат да оценят неговата стойност или дали трябва да го включат” (The New Economy and APEC, 2001, 10). И по-нататък: “Много полисимейкъри смятат, че една по-ясна общоприета (agreed-upon) дефиниция ще помогне да бъдат определени приоритетите във вътрешните и многостранните реформи... Една дефиниция не предлага пряк път за реформа, но тя е коректната изходна точка за по-дълбок анализ на това, което новата икономика е и от какво зависи” (Пак там, 2001, 10-11).

гъвкавите пазари на труда и подобреното макроикономическо управление” (Пак там, 2000, 17).

Формулирането на общоприети определения на явления и процеси не може да не се натъква на трудности, но те не са непреодолими. В случая осъзнаването на потенциалните ползи по линията на повишаването на производителността и на социалното благосъстояние, които може да носи на страните новата икономика, е факторът, който ще действа за уеднаквяване разбиранията относно същността и съдържанието ѝ. Такъв резултат е вероятно да бъде постигнат в обозримо бъдеще. Както обаче видяхме, за сега са налице различни гледни точки, намиращи израз в нееднакви определения, и отсъства единно схващане. Но в някои от тези определения се съдържа набор от черти на новата икономика, което прави възможно те да бъдат синтезирани и по такъв начин да се постигне общо виждане по въпроса.

Икономически растеж и производителност: динамика и фактори

Процесът на ускоряването на стопанския растеж и на производителността е фундаментална характеристика на новата икономика.⁸

Реалният БВП на САЩ е нараснал с 4% средногодишен темп от първото тримесечие на 1993г. до третото тримесечие на 2000г. По такъв начин е налице достигане почти на темпа от 4.2%, отбелязан от второто тримесечие на 1960г. до четвъртото тримесечие на 1973г. (Economic Report of the President, 2001, 2002). Този темп е най-добрият резултат, реализиран в следвоенното развитие на САЩ.

Сходна е тенденцията и с динамиката на производителността на труда. За 1995-2001г. в неаграрния бизнес сектор тя се е увеличила със средногодишен темп от 2.6% срещу 2.9% за 1960-1969г. Но по отношение на преработващата промишленост (вкл. за сектора, произвеждащ предмети за дълготрайна употреба) средногодишните темпове на прираст на производителността на труда за отделните подпериоди, както и за целия период на 90-те години са по-високи в сравнение с 1960-1969г.

Приведените от нас данни характеризират в синтезиран вид процеса на ускоряването, постигнато в стопанския растеж и производителността. То е още по-впечатляващо, когато се преценява на фона на твърде неблагоприятните резултати отбелязани след 1973г. до 90-те години. Тъй като тези данни отразяват съществени различия във фазите на икономическото развитие, те не могат механично да бъдат използвани при сравнения, предвид дълбоките изменения, осъществяващи се в стопанската структура на САЩ. Не толкова в резултат от увеличаващите се мащаби на производството, колкото поради по-ефективното използване на ресурсите, темповете на БВП и на производителността са придобили по-високо качество.

⁸ Във връзка с ускоряването на производителността на труда през втората половина на 90-те години е САЩ Стивън Олайнър и Даниел Зихел смятат, че “определянето на източника на това възстановяване се нарежда сред ключовите въпроси, пред които сега са изправени икономистите” (Oliner, Sichel, 2000, Цит. по Federal Reserve Bank of San Francisco – Proceedings, <http://netec.mcc.ac.uk/WoPEc/data/fipfedfpb.html>).

Ключов проблем в изследванията, свързани с новата икономика, е изясняването на потенциала на информационната технология⁹ като фактор за динамизирането на стопанското развитие в сравнение с предишните главни технологични открития - текстилно производство, пара, железници, електричество. Както за информационната революция, така и за предшестващите я технологични революции е характерно, че поражда ефекти с широко приложение в икономиката. Затова информационната технология също е квалифицирана (макар и не от всички икономисти) като генерираща "всепроникващи въздействия". Във връзка с това, както посочихме в 7.3, е въведено понятието "general purpose technologies" (GPTs).

При разглеждането на реализацията на ефектите от технологичните открития се подчертава закономерността, че те "като правило през три (често съпадащи) главни фази". "Първо, технологичната промяна повишава производителността в иновационния сектор; второ, падащите цени стимулират увеличението на капиталовъоръжеността на труда; и накрая може да последва значителна реорганизация на производството на основните инвестиционни стоки, в които се материализира новата технология" (IMF, 2001, 105).

Материалната основа на информационната революция е процесът на нарастването на мощността на полупроводниците, който от своя страна обуслови мащабното и бързо понижаване на цените им.¹⁰

През 1965г. Гордън Мур предвижда, че на всеки 18-24 месеца капацитетът на полупроводниците почти ще се удвоява. Тази закономерност е известна като "закон на Мур". През последните 40 години тя получи практическа реализация.

Рязкото падане на цените на полупроводниците обуслови бърз прогрес в производството на компютри, компютърен софтуер и телекомуникационно оборудване. Този прогрес предизвика силно понижаване на цените на информационната технология.¹¹ Това даде мощен стимул за увеличаване на инвестициите, както и на капиталовъоръжеността на сектора на високите технологии, за повишаване на производителността и продукцията на този сектор.

Изгодите, които носи информационната революция, имат по-бърза реализация от ползите, генерирани от технологичните революции в

⁹ Тук, както и по-нататък, на места понятието се използва в събирателен смисъл.

¹⁰ Рязкото ускорение в падането на цените на полупроводниците през 1994-1995г. до 1999г. в САЩ е възлязло на повече от 90% средногодишно. Между 1974г. и 1996г. цените на запаметяващите чипове /устройства/ на единица мощност са спаднали 27.270 пъти или 40.9% средногодишно (Jorgenson, 2001, 3).

¹¹ Темпът на понижението на цените на компютърната техника е много висок – с 17.1% годишно за 1959-1995г. Оттогава насам той почти се е удвоил – 32.1% (Jorgenson, 2001, 10). Намалението на цените на компютрите и комуникационното оборудване за 1995-1999г. е възлязло на 24% годишно, докато общото равнище на цените, измервано с дефлатора на БВП, е отбелязало нарастване със средногодишен темп от 1.6% за посочения период (IMF Staff Country Report, 2000, 6). Цените на софтуера, като и тези на комуникационното оборудване са започнали да спадат от края на 80-те години (Jorgenson and Stiroh, 2000, 9). Инвестициите в софтуера през последните години се увеличават бързо и са придобили много по-голямо значение от тези в компютърния хардуер. На бизнесинвестициите в компютри, софтуер и в оборудване за телекомуникации се падат най-големите разходи за информационна технология (Jorgenson, 2001, 10).

миналото. Освен това продуктите, създавани на нейна основа, имат глобално разпространение. В резултат на присъщите ѝ черти, информационната технология притежава по-голям потенциал за стопанско развитие в сравнение с предишните форми на технологична промяна. Това е намерило израз в реализацията на по-високи темпове на растеж по линията на увеличаването на капиталовъоръжеността на труда, на технологичния процес в производството и в потреблението (вж. табл. 1).

Таблица 1
Принос на новата технология в икономическия растеж (средногодишни темпове в %)

	Период	Увеличаване на капиталовъоръжеността на труда	Технологичен прогрес в производството	Технологичен прогрес в потреблението	Общо
Парна енергия – Великобритания	1780-1860	0.19	...	0.32	0.51
Железници – Великобритания	1840-1870	0.13	0.10	...	0.23
	1870-1890	0.14	0.09	...	0.23
Железници – САЩ	1839-1870	0.12	0.09	...	0.21
	1870-1890	0.32	0.24	...	0.56
Електричество – САЩ	1899-1919	0.34	0.07	...	0.41
	1919-1929	0.23	0.05	0.70	0.98
Информационна технология* – САЩ	1974-1990	0.52	0.17	...	0.69
	1991-1995	0.55	0.24	...	0.79
	1995-2000	1.36	0.50	...	1.86

*Включени са компютрите компютърния софтуер и телекомуникационно оборудване.

Източник: Crafts (2001); IMF, 2001; Оценките за информационната технология не отразяват последните корекции в системата за националните сметки на САЩ за 1998-2000 г.

Именно от втората половина на 90-те години се наблюдава силно изразено ускорение в динамиката на технологичните иновации, както и на капиталовъоръжеността на труда. Към тези два източника се прибави и трети – икономии от реорганизациите на производството. В резултат се разшириха възможностите за нарастване на ефективността и следователно за увеличаване на потенциалните ползи от информационната технология, не само за производителите, но и за потребителите. Всичко това дава основание за извода, че в сравнение с 70-те и 80-те години информационната революция е навлезнала в качествено нова фаза на развитие, чиято рожба е феноменът на новата икономика.

Направени са емпирични изследвания върху ускоряването на производителността на труда в САЩ от средата на 90-те години. Наблюдаваната положителна тенденция не се поставя под въпрос. Налице са обаче различия в отделните оценки за размера на ръста на производителността на труда, както и за дела на отделните фактори (вж. табл. 2). За различията са допринесли нееднаквите методологии на измерване.

Както се вижда от данните, съдържащи се в таблицата, ИТ е съществен или дори най-важен фактор за процеса на ускоряването на производителността на труда. Динамиката ѝ е резултат от действието на съвкупност от фактори. Най-голям обаче е делът на ръста на капиталовъоръжеността и на съвкупната факторна производителност. Относително по-слаб е ефектът на цикличните колебания, на измененията в

качеството на работната сила, както и на влиянието на цените при количественото измерване на производителността.

Таблица 2

Принос на информационната технология (ИТ) в ускоряването на
производителността в САЩ

	Гордън (2000)	Йоргенсън и Стироу (2000)	Олайнър и Зихел (2000)	Съвет на икономическите консултанти на президента на САЩ (2001)
Период	1995-1999	1995-1998	1995-1999	1995-2000
Ускоряване на производителността на труда	1.33	0.95	1.16	1.63
Увеличаване на капиталовъоръжеността на труда	0.33	0.29	0.33	0.38
Свързано с ИТ	...	0.34	0.50	0.62
Други фактори	...	-0.05	-0.17	-0.23
Ръст на съвкупната факторна производителност	0.31	0.65	0.80	1.19
Производство на ИТ	0.29	0.24	0.31	0.18
Останалата част на икономиката	0.02	0.41	0.49	1.00
Други фактори	0.69	0.01	0.04	0.04
Цикличен ефект	0.50	...	...	0.04
Измерване на цените	0.14	...	...	...
Качество на труда	0.05	0.01	0.04	0.00

Източник: Stiroh (2001) и Съвет на икономическите консултанти на САЩ, (2001); IMF (2001). Оценките не отразяват направените съществени корекции към намаляване ръста на производителността на труда за 2000г. (1¼%) и за 1996-2000г. (над ¼% средногодишно) в системата на националните сметки.

В динамиката на съвкупната факторна производителност в по-голяма степен от тази на капиталовъоръжеността се проявява действието на интензивните фактори на производството, обуславящи повишението на макроикономическата ефективност благодарение на по-доброто използване на капитала и на труда на фирмено и на отраслово равнище.

Освен това съществува и друго различие между посочените от нас два фактора при ускоряването на ръста на производителността. По-бързият растеж на съвкупната факторна производителност в компютърния сектор, вкл. и в този за полупроводници, оказва пряко въздействие, докато ефектът от ръста на капиталовъоръжеността се проявява по косвен начин като следствие от разширяване на инвестициите в сектора, произвеждащ информационна технология (Gordon, 2000, 66).

Темпът на производителността на труда в неаграрния бизнес сектор се е увеличил от около 1.5% през 1973-1995г. на близо 2.5% през 1996-2000г. Приблизително от ¼ до ½ процентен пункт от това ускоряване се отдава на увеличаването на капиталовъоръжеността на труда, по-голяма част от което се оценява като резултат от увеличаването на инвестициите в информационно-технологичния сектор. Остатъкът от около ¼ процентен пункт се разглежда като ефект на нарастването на съвкупната факторна производителност в производството на ИТ (IMF, 2001, 112).

По различен начин се оценява характера на ускоряването на производителността на труда, т.е. дали преобладават циклични или

структурни компоненти. Р. Гордън е установил висок дял на "цикличния ефект" (50 процентни пункта). В другите изчисления (на Йоргенсън и Стироу, Олайнър и Зихел, като и на Съвета на икономическите консултанти на президента на САЩ) ускоряването на производителността на труда се обяснява с действието на структурни фактори, дори на цикличните не се отдава значение. Бумът обаче в края на 90-те години, както и новата рецесия, започнала през 2001г., дават основание да се смята, че цикличните колебания ще продължават да оказват влияние върху динамиката на производителността.

От табл. 2 става ясно, че информационната технология генерира положителни ефекти върху производителността на труда благодарение на ръста на капиталовъоръжеността и на съвкупната факторна производителност. Но съществуват значителни разлики при измерването на количествените дялове на посочените макроикономически показатели.

Резултати от проучвания, извършени на равнище отделни отрасли на промишлеността обаче показват, че значително ускоряване на производителността на труда е постигната и в сектори извън информационния, в такива които използват неговите продукти.¹²

В литературата се посочва, че генерализирането на ръста на съвкупната факторна производителност в рамките на цялата икономиката, може да бъде осъществявано чрез два механизма: посредством "преливането" на знания от информационния сектор към отрасли извън него ("knowledge spillovers") или чрез "преливането" на информационно технологични продукти, използвани при реорганизацията на фирмите ("IT spillovers").

Тъй като има основание да се смята, че в обзрима перспектива потенциалът на информационната революция по-скоро ще продължи да се разраства, вместо да се изчерпва, може да се очаква, че генерализиращият ефект от ръста на съвкупната факторна производителност ще продължи да се проявява и през следващите години. Заедно с това обаче е трудно да се прогнозира точно, как ще се развива тази тенденция към ускоряване, какви ще бъдат количествените ѝ параметри.

С отчитане и на влиянието на започналата рецесия, последните данни, с които разполагаме за динамиката на производителността на труда в САЩ, са изчислени от Съвета на икономическите консултанти на президента при действащата администрация. Тези данни се отнасят за два периода: 1973-1995г. и 1995-2001г. (вж. табл. 3). Постигнатият средногодишен темп на растеж на производителността на труда през втория период е много голям (2.60%) в сравнение с този през първия (1.39%).

¹² "В частност изследвания установиха, че индустриите извън сектора на информационната технология, които инвестираха най-агресивно в тях в началото на 90-те години, впоследствие показаха най-големите постижения в ръста на производителността на труда (и заедно с индустриите, произвеждащи информационна технология, отчетоха фактически целия размер на ускоряването на производителността на труда); че силният ръст на производителността на труда в информационноинтензивните технологични сектори (финанси, търговия на дребно и търговия на едро) отразяваха подобрения, в начина по-който фирмите бяха организирани, и как те използваха технологиите..." (IMF, 2001, Box 3.2, 114).

Таблица 3

Ускорение на производителността в САЩ от 1995г. насам (частен неаграрен бизнес сектор: средногодишни темпове)

	1973-1995г.	1995-2001г.	Прираст (процентни пункта)
Ръст на темпа на производителността на труда (процент)	1.39	2.60	1.21
Дял в процентни пункта:			
Минус: Ефект на бизнес цикъла	0.02	-0.46	-0.48
Равно на: Структурна производителност на труда	1.37	3.07	1.70
Минус: Услуги от капитала:	0.72	1.29	0.57
Информационни услуги от капитала	0.41	1.01	0.60
Други услуги от капитала	0.31	0.28	-0.03
Качество на труда	0.27	0.31	0.04
Равно на: Структурна съвкупна факторна производителност (TFP)	0.37	1.44	1.07
Минус: Съвкупна факторна производителност на компютърния сектор	0.18	0.35	0.16
Равно на: Структурна съвкупна факторна производителност (TFP) с приспадане на структурната факторна производителност (TFP) на компютърния сектор	0.19	1.09	0.90

Забележка: Съвкупната факторна производителност е производителността на труда минус часовите стойности на услугите от капитала (увеличаването на капиталовъоръжеността) и качеството на труда.

Производителността за 2001г. е изчислена на базата на данните за първите три тримесечия.

Източник: Economic Report of the President, 2002, p.61.

С приспадане на цикличния ефект ускоряването на производителността на труда, имащо структурен характер, възлиза на 1.70 процентни пункта, което е повече от ускорението на нейния растеж (121 процентни пункта).

Прирастът на инвестициите в информационните капиталови услуги е осигурил 0.60 процентни пункта от нарастването на структурната производителност на труда. Данните в разглежданата таблица показват, че в това отношение както преди 1995г., така и след нея, качеството на работната сила е без съществено значение.

В ускоряването на производителността на труда значителен дял съставлява ръста на структурната съвкупна факторна производителност, която намира място в отраслите извън сектора на информационната технология (0.90 процентни пункта, т.е. близо половината от прираста на структурната производителност на труда). Това свидетелства за сравнително широко "преливане" на знания и продукти от този сектор в цялата икономика. Значенията на този показател се получават чрез приспадане на съвкупната факторна производителност на компютърния сектор от структурната съвкупна факторна производителност. Неговите стойности са мерило за прогреса на ефективността на производството при използването на капитала и работната сила.

Обобщавайки анализирания въпроси, налага се да изтъкнем значението на три момента: първо, нарастването на производителността на труда съдържа екстензивна компонента, доколкото е резултат на увеличаването на инвестициите и оттам на капиталовъоръжеността; второ,

растежа на съвкупната факторна производителност свидетелства за изразено преобладаване в действието на интензивните фактори на производството, благодарение на по-ефективното използване на разходите на капитал и на труд; трето, мащабното “преливане” на знания и продукти от информационния сектор в други сектори и отрасли потвърждава важното значение на външните ефекти в стопанското развитие. Тази закономерност е в съответствие с теорията на ендогенния икономически растеж. Въздействието на тези ефекти дава основание интензивните фактори да определим и като “ендогенни интензивни фактори”.

Методологически въпроси на измерване на макроикономическите показатели

Оказват ли съществено влияние различията в методологията между САЩ, развитите страни на Европа и Япония при измерване динамиката на икономическия растеж (БНП, БВП, национален доход) и производителността на труда? На базата на конкретни изследвания (Gust and Marquez, 2000, Schreyer, 2001), основаващи се на паритета на покупателната способност на обменните курсове при извършване на международни сравнения, са получени резултати, които не дават основание да се смята, че различията от методологическо естество значително са “изкривили” реалните темповете на стопанския растеж на страните. Коментирайки резултатите от тези сравнения, М. Бейли отбелязва, че те “са показали, че националните методи на измерване в Германия и Франция в незначителна степен са преувеличили ръста на техния БВП за 1990-1996г. по отношение на подхода, използван в САЩ при измерване ръста на БВП. Италия, Япония и Великобритания в незначителна степен са подценили растежа си” (Baily, 2001, Box 1, Measurement Issues, 15).

В напредналите страни данните от националните сметки за БВП могат да бъдат недооценени или подценени поради действието на разнопосочни фактори. Към първата категория фактори са отнесени “недоотчитане подобряването на качеството на произвежданата продукция, повишаването на производителността в информационно-иновационния сектор и по-широко в сферата на услугите” (Мельянцеv, 2001, 7). Вземането под внимание на тези фактори е дало основание за извода, че в сравнение с данните от националните сметки “реалните темпове на икономическия растеж в развитите страни през 80-те и 90-те години са били например с $\frac{1}{3}$ по-големи” (Мельянцеv, 2001, 7).

Има гледна точка обаче, според която от системата на националните сметки реалното недооценяване на БВП и на производителността е значително по-голямо предвид силно нарасналото значение на информацията, знанията, човешкия капитал, както и на други форми на невеществен капитал като икономически ресурс, чиито резултати невинаги получават пазарна оценка. Застъпва се и схващането, което подчертава значението на фактори, които действат в противоположна посока, обуславящи занижаване на реалните темпове на стопанския растеж. Имат се предвид увеличаване дела на междинното потребление в БВП и националния доход, намаляване ефективността на икономическата информация и увеличаване на транзакционните разходи, ускореното обезценяване на

основните фондове, ниския дял на компютрите в основния капитал по остатъчна стойност, невинаги рационалното им използване и др.¹³

Усъвършенстването на съществуващите системи на националните сметки изисква да бъдат извършени промени в статистическите методологии с оглед да се постигне по-прецизно измерване на ефекта от информационната технология върху динамиката на БВП и производителността на труда.

При по-нататъшното излагане на тези проблеми се базираме на аналитично проучване, включено в Световния икономически обзор на МВФ за 2001г. Един от основните методологически въпроси има отношение към приспособяването на ценовите индекси за новите продукти и за подобренията в качеството на вече произвежданите стоки. С оглед на това в САЩ и в други развити страни "ценови дефлатори за много информационно-технологични продукти са базирани на хедонистични ценови индекси, което е опит да бъдат отразени промените в качеството" (IMF, 2001, Box 3.1 Measurement Issues, 110).

Прилагането на хедонистични методи както в страни, произвеждащи информационна технология, така и в тези, които я използват, има за последица увеличаване на реалния дял на информационния сектор в измервания реален БВП. За първата категория страни нарастването на дела ще бъде резултат от ръста на съвкупната факторна производителност в информационния сектор, а за втората – благодарение на увеличаването на капиталовъоръжеността на труда и намаляване на ръста на съвкупната факторна производителност.

Как да бъде решен проблемът за агрегирането на производство на стоки, за които са характерни големи промени в относителните им цени? Това е друг фундаментален методологически въпрос за приспособяване на системата на националните сметки.

Предвид на недостатъците, присъщи на метода на агрегацията, базиращ се на постоянни тегла, в напредналите страни реалните макроикономически показатели се изчисляват, използвайки метода на верижните тегла (chain weights), изискващ ежегодно коригиране с нови данни за цените. По такъв начин се намалява неточността на резултатите, дължащи се на отдалечеността от базисната година.¹⁴

Накрая последният методологически въпрос по измерването на макроикономически показатели, включен в структурата на аналитичния материал на МВФ, засяга изясняването на начина, по който в отделни напреднали страни разходите за информационна технология, в частност за софтуер, разпределящи се между инвестициите и междинното потребление, влияят на измервания БВП. Във връзка с това е направена следната констатация: "Изследвания, които сравняват статистическите методологии,

¹³ Отчитането на действието на фактори с разнопосочен ефект при измерването на макропоказателите е довело до констатацията: "Динамиката на постиндустриалния растеж е занижена и завишена – и в това е парадоксът" (Мельянцева, 2001, 7).

¹⁴ Показателни са стойностите, които придобива темпът на растеж за 1998г. на реалния БВП на САЩ, изчислен при постоянни тегла. При положение, че са използвани цените от 1995г. за базисни, той възлиза на 4.5%; ако са използвани цените от 1990 г. 6.5%, ако са от 1980г. – 18.8%; и от 1970г. – 18.8% (IMF, 2001, Box 3.1, Measurement Issues, 111).

използвани във Франция, Германия и Великобритания с използваните в САЩ, подсказват, че разликите в разпределението на разходите за софтуер между междинните и крайните разходи оказват най-голямото въздействие на растежа на измерваното производство” (IMF, 2001, Box 3.1, Measurement Issues, 111).

Конкретният принос на нееднакъв начин на отчитане на разпределението на разходите за софтуер се изчислява на около 0.3 процентни пункта годишен темп между Франция и САЩ, а между Германия и Великобритания, от една страна, и САЩ, от друга – приблизително 0.4 процентни пункта.

Виждания за потенциала на новата икономика

Повечето професионални изследователи на новата икономика в САЩ оценяват положително нейните възможности за развитие. Обаче към диаметрално противоположна позиция се придържа Робърт Гордън. Неговите силни резерви произтичат от виждането му за твърде ограничения потенциал на високите технологии – на компютрите в сравнение с потенциала на предишните големи открития, в частност на електричеството и на двигателя с вътрешно горене.¹⁵ “Главните изгоди от производителността на компютрите вече са постигнати... компютрите са се натъкнали на намаляващи доходи... компютрите са реално по-малко проникващи в икономиката, отколкото обикновено се смята, защото някои задачи са резистентни на заместване на човешки същества от компютрите” /Gordon, 2000, 65/.

Това са основните аргументи, изтъкнати от Р. Гордън срещу възможностите за увеличаване на производителността на труда благодарение използването на компютрите, вкл. на Интернет. Той правилно подчертава, че “ускоряването на техническия прогрес” е основният фактор за понижаване цените на информационната технология. На базата на 4 подбрани стопански периода за САЩ Гордън е получил следните данни за динамиката на многофакторната (съвкупната факторна) производителност (в процентни пункта):

1870-1913г.	0.77
1913-1972г.	1.60
1972-1995г.	0.62
1995-1999г.	1.79

По такъв начин от данните следва, че през втората половина на 90-те години ръстът на многофакторната производителност е превишил този през 1913-1972г. (Gordon, 2000, 53-54, табл.1).

Върху основата на по-нататъшни изчисления Р. Гордън обаче достига до следния извод: “Почти целият размер на ускоряването на трендовата производителност може да бъде обяснен с изменението на цените и качеството на труда, оставяйки структурното ускорение на ръста на часовата производителност от само 0.04%” (Gordon, 2000, 55-56, табл. 2). Накрая с

¹⁵ Той отправя въпроса: “Заслужава ли наистина “новата икономика” да бъде разглеждана като базисна индустриална революция от величина и значение равни на великите изобретения от края на XIX и началото на XX век /Gordon, 2000, 50/.

отчитане ефекта на капиталовъоръжеността на труда е направено заключението, че е налице "съществено структурно забавяне растежа на многофакторната производителност в икономиката извън сектора на преработващата промишленост, произвеждащ стоки за дълготрайна употреба" (Gordon, 2000, 56).

За разлика от Р. Гордън, който извежда на преден план значението на цикличните ефекти за ускоряването на производителността на труда, повечето академични икономисти на САЩ (независимо от различията в подходите и в интерпретациите) търсят причините за този процес в действието на структурни фактори, свързват ги с внедряването на информационната технология.¹⁶

Сред привържениците на структурния подход обаче съществува принципно несъгласие по един основен въпрос. Отнася се за това дали секторите и отраслите, произвеждащи информационна технология (компютърен хардуер, софтуер и комуникационно оборудване), въздействат на ограничени сегменти на икономиката или напротив, генерират "всепроникващи ефекти" (spillover effects) в цялото стопанство.

От Дейл Йоргенсън и Кевин Стироу се допуска възможността от съществуването на два алтернативни варианта на развитие: на реализиране постижения в динамиката на производителността на труда, отразяващи ефекти на преливане от индустриални отрасли, произвеждащи информационна технология към традиционни отрасли, съответно на реализиране на резултати от технологичния прогрес, които могат да бъдат напълно независими от информационната революция. Според тях доказването правилността на едната от двете хипотези не е възможно да се осъществи на агрегирано равнище и ще е нужно да се получат данни по сектори и отрасли с оглед "да бъдат извлечени твърди заключения относно източниците и изводите за ускоряването на съвкупната факторна производителност в индустриалните отрасли, непроизвеждащи информационна технология" (Jorgenson and Stiroh, 2000, 24).

Въпреки че са привърженици на структурната трактовка, върху основата на емпирични проучвания, те са достигнали до извода, че ефектите от внедряването на информационната технология са останали локализирани в сравнително неголям брой отрасли. Те отстояват подчертано негативно становище към тезата за съществуването на широкомащабни преливащи ефекти от сектора на високите технологии към трети сектори. "Няма доказателства за преливащи ефекти от производството на информационна технология към индустриите, които използват тази технология... емпиричните

¹⁶ Д. Йоргенсън и К. Стироу достигат до важния извод: "Функционирането на икономиката на САЩ в края на 90-те години беше напълно феноменално. След четвърт век на затруднения в стопанското развитие, ускорението на ръста на съвкупната факторна производителност и увеличението на капиталовъоръжеността на труда доведоха до забележително съживяване на растежа. Песимизмът на прословутия парадокс на Солоу (1987), че ние виждаме навсякъде компютри, но не и в статистиката на производителността, отстъпи място на оптимизма на информационния век. Статистиката на производителността, стартираща от 1995г., започна да разкрива ясно открояващо се въздействие на информационната технология. Както производителността на труда, така и ръстът на съвкупната факторна производителност скочиха до темпове, невиджани за такъв продължителен период от 60-те години насам" (Jorgenson and Stiroh, 2000, 41).

данни дават малка подкрепа за картина на "новата икономика" на каскадиращи ефекти на преливане от производители на информационна технология към потребители на тази технология"¹⁷ (Jorgenson and Stiroh, 2000, 4).

Двамата изследователи твърдят, че "парадоксът на Солоу" е възникнал поради факта, че остатъкът в производителността (в съвкупната факторна производителност) се е намалил силно след 1973г. По тази причина, според тях, в условията на достигане на "нови върхове" в инвестирането в информационна технология "това пороци нещо подобно на култ към компютърен кораб (Computer Cargo Cult) сред икономистите и стопанските историци, търпеливо очаквайки един потоп от преливащи ефекти подобно на онези, които се предполагаше, че придружаваха по-ранните технологични революции" (Jorgenson and Stiroh, 1999, 3).

Осмислянето на тенденциите в динамиката на производителността от Йоргенсън и Стироу се базира на "фундаменталното разграничение между субституция и техническа промяна" (Jorgenson and Stiroh, 1999, 1), направено от Солоу още през 50-те години, а по-късно при неговия опит да предложи решение на "парадокса на производителността".

В какво се състоят основните положения на теоретическата концепция, на която се базира анализа на двамата учени?

Субституцията не се придружава от техническа промяна, напротив на представи, битувачи сред икономистите. Тя е движение по дадена производствена функция, обратно, техническата промяна означава изменение в самата производствена функция. Субституцията се осъществява при положение, че ползите, пораждани от внедряването на компютърно-интензивна технология, напълно са уловени или интернализирани от онези, които я използват и които я предлагат. За техническа промяна има основание да се говори само, ако от същия обем разходи е произведено по-голямо количество продукция, като известна част от ползите "преливат" към трети страни, които не са включени в транзакциите.

При критичната оценка на разглежданата теоретична схема преди всичко възниква основният въпрос, доколко възприетата стеснена концепция за техническия прогрес през призмата фактически на субституцията е реален начин за осмисляне внедряването на информационната технология, на ефектите ѝ върху стопанския растеж и производителността. Трудно може да се приеме, че информационната революция предизвиква последици, които остават основно в рамките на процеса на субституцията без да генерират значителни технологични промени в цялата икономика.

Д. Йоргенсън и К. Стироу подценяват дълбочината на измененията в стопанската структура. Те се ръководят от ценностни оценки и идеологически предпочитания, проявявайки склонност към пренебрегване значението на недостатъците на пазарния механизъм. Поставяйки въпроса, "Защо икономистите упорстват в използването на противointуитивна и дори

¹⁷ И те продължават: "Това е виждането за "новата икономика", според което въздействието на информационната технология е като флогистон, една невидима субстанция, която прелива във всякакъв вид стопанска дейност и разкрива присъствието си чрез нарастване темпа на производителността на индустриално равнище в икономиката на САЩ. Това виждане просто не съответства на емпиричните факти" (Jorgenson and Stiroh, 2000, 43).

парадоксална терминология”, те твърдят: “Субституцията не изисква намеса на пазарите, тъй като подходящите стимули за инвестиции са осигурявани от сигналите на цените, които придружават баланса между търсенето и предлагането. Техническата промяна, напротив, изисква интервенция, тъй като пазарите търпят неуспехи в осигуряване на адекватни стимули за осъществяване на инвестиции за сектора на информационна технология” (Jorgenson and Stiroh, 1999, 1-2).

Новата технологична революция обуславя увеличение мащабите на производството, тенденция към монополизация на пазарите и засилване на външните ефекти. Това са процеси, които на се вменят в схемата на субституцията. Те създават проблеми за функциониране на конкуренцията.

Подходът, следван от Д. Йоргенсън и К. Стироу, води до това, че прогресът в производителността на труда, постигнат в отраслите извън сектора на информационната технология и в отраслите на производството, използващи продукцията на този сектор, не се разглежда като резултат на техническа промяна, благодарение на широко прилагане на компютърна техника, софтуер и комуникационно оборудване, а като последица от действието на други фактори. Но такъв извод има по-скоро хипотетичен характер, тъй като не е подкрепен с емпирични факти.

От Д. Йоргенсън и К. Стироу се приема също, че се извършва широк трансфер на информационна технология към фирми от производствените отрасли, които ги използват. Поддържа се обаче, че не се отнася за процес на техническа промяна, а за субституция, изключваща поток от преливащи ефекти. Но подобна теза е неприемлива, тъй като не съответства на стопанското развитие. Технологичните иновации на базата на компютърната техника, софтуера и комуникационното оборудване допринесоха за усъвършенстване системата на управлението и на сектора на финансите, банковото дело и услугите и като резултат от това за повишаване на производителността на труда.

Омаловажаването на ефектите на преливане е довело и до определяне на по-ниски стойности на съвкупната факторна производителност.

От тяхно изследване върху източниците на икономическия растеж на САЩ се вижда, че за периода 1948-1996г. съвкупния продукт е нараствал средно с 3.4%. На разходите за капитал (по-точно на услугите от капитала) се е падал най-голям дял – 43%, след което се нарежда труда с 32%, а на “остатъка” на съвкупната факторна производителност е най-малкият дял – 25% (Jorgenson and Stiroh, 1999, 8).

Нови данни, отнасящи се за динамиката на БВП за 1948-1999г. показват, че средногодишните темпове /в процентни пункта/ възлизат: на 1.70 за капитала, 1.14 за труда и само 0.61 за съвкупната факторна производителност. Съответно на общите разходи (на капитала и труда) се падат близо 82.3% от съвкупния растеж на икономиката на САЩ срещу 17.7% на съвкупната факторна производителност (Jorgenson, 2001,23).

Заключението, което е направено е, че ако при изчисляването на БВП се отчита количеството и качеството на разходите на труда и капитала, само 10% от съвкупния растеж остава необяснен чрез субституцията между факторните разходи и трябва да бъде приписан на остатъка на Солоу (Jorgenson and Stiroh, 1999, 9). В случая е използван метод на измерване,

алтернативен на традиционния, базиращ се на използването на агрегирани производствени функции. Това води до значително завишаване на темповете и на дела на капитала и труда за сметка на техническия прогрес.

Заслужава да се изтъкне, че критичното отношение към подхода и възгледите на двамата изследователи, не е основание да се пренебрегна факта, че те активно участват в усилията за усъвършенстване на методологията на системата на националните сметки на САЩ с оглед да се постигне адекватно измерване приноса на информационната технология като източник на икономическия растеж.

По-специално Д. Йоргенсън излизайки от разбирането, че "стойността на капитала е съществено понятие за икономиката на информационната технология" (Jorgenson, 2001, 11), отделя централно място на нейното измерване. Като имащи главно значение от негова страна са изброени три "емпирични въпроса" (включването на цените на активите, "измерването на изхажяването на капитала", "описването на данъчната структура на дохода от капитала" (Jorgenson, 2001, 12)). Накрая той смята, че агрегираната производствена функция е загубила предишното си значение като апарат за количествено измерване на икономическия растеж и техническия прогрес.¹⁸

Аргументите, които са приведени, заслужават внимание. Но твърдението на Йоргенсън има спорен характер. Не само предвид обстоятелството дали предложената от неговата страна алтернативна методология е движение в правилна посока, но и поради факта, че е възможен вариант на приспособяване и усъвършенстване на агрегираната производствена функция вместо снемането ѝ от употреба в макроикономическите анализи.

Според професионалните икономисти в САЩ структурният подход при осмисляне възможностите на новата икономика се отстоява в една по-последователна и радикална форма от Мартин Бейли /член (1995-1996г.) и председател (1999-2001г.) на Съвета на икономическите консултанти в администрацията на президента Бил Клинтън) и от Робърт Лорънс. Същността на техните виждания може да бъде представена в синтезиран вид по следния начин:

- Разглеждайки възникването на новата икономика, в частност ускоряването на технологичния прогрес и на производителността, те се придържат към правилното разбиране, че измененията са резултат на комплекс причини, фактори и механизми, присъщи на трансформиращата се структура на американското стопанство през 90-те години. М. Бейли и Р. Лорънс изтъкват значението на променящата се икономическа среда, изострянето на конкуренцията благодарение на нарасналото дерегулиране на икономиката и процесите на глобализацията. Те подчертават и ключовата роля на новите форми на организация на

¹⁸ "Като последица от бързия напредък на информационната технология някои от най-известните понятия в теорията на икономическия растеж бяха изместени. Агрегираната производствена функция оглавява този списък. Величината на капитала като мярка на разходите на капитала повече не може да отразява адекватно нарастващото значение на информационната технология. Това напълно замъглява преструктурирането на разходите на капитала, което е такъв важен източник на възстановяването на растежа" (Jorgenson, 2001, 17).

иновационната активност, на новите системи на управление на фирмено ниво, на новите форми на финансиране в сектора за научни изследвания и развитие като фактор за повишаване на неговата ефективност, нарастващото значение на венчърния и рисковия капитал, както и на малките и средните предприятия за развитието на технологичния прогрес;

- В ускоряването на производителността на фирмено – и на макроикономическо равнище М. Бейли и Р. Лорънс специално изтъкват ролята на комплементарните (допълващи се) иновации: “Когато иновациите се осъществяват в една област, това може да носи печалби. Но когато комплементарните иновации протичат заедно, ефектите могат значително да нарастват. Комбинацията от бърз напредък в увеличаването на мощността на електронноизчислителните машини, на софтуера и на комуникациите формират такава система от допълващи се иновации. Големи обеми от данни могат да бъдат преработвани и предоставяни по този начин, които нетехническият персонал може да използва и след това да бъдат предавани на далечни места в рамките на същата фирма или на други фирми” (Baily, Lawrence, 2001, 6);
- Като несъстоятелно от тях се отхвърля схващането, според което “новата икономика... отразява екзогенни вълни в иновациите и капацитета на високотехнологичния сектор” (Baily, 2001, 2). Това схващане е окачествено “не просто като погрешно, но и като водещо до сериозно заблуждение”. Като аргументи са посочени две фундаментални черти на модерния технологичен прогрес: първо, иновациите, създавани в традиционния сектор на икономиката, са важни, както и тези в самия сектор на високите технологии, и второ, иновационната активност в силна степен е обусловена от търсенето. Оттук и основателния извод: “Старата или традиционната икономика беше жизнено важна движеща сила на иновациите във високите технологии” (Baily, 2001, 2).

Източникът на ускоряването на икономическия растеж и на производителността, на динамиката на високотехнологичния сектор правилно се разглежда в неразривна връзка с вътрешните условия и механизми на икономиката на САЩ, а не като породен от някакви случайни и външни сили или фактори. Това означава, че е възприет ендегенният подход, който открива по-благоприятни възможности за анализиране на новата икономика. На базата на такъв подход е възможно да се разбере, защо именно САЩ имат водещи позиции спрямо страните от ЕС и Япония по отношение на технологичното развитие и ускоряването на производителността. В противен случай стратегическите им предимства, резултат на дълбоки промени в структурата на икономиката им, не могат да получат разумно обяснение изобщо.¹⁹

¹⁹ “Ако новата икономика изцяло беше резултат на случайна вълна в потока на иновациите, тогава всички страни щяха да имат заедно сходни промени. Новите технологии са на разположение в глобален мащаб” (Baily, Lawrence, 2001, 5).

От гледна точка на теорията на ендегенния растеж например разбирането, отстоявано от Д. Йоргенсън и К. Стироу за много голямото поевтиняване на високотехнологичното оборудване, като единствена причина, обясняваща мащабното му търсене от големи фирми потребители, използването му в такива сектори като финансовите услуги, бизнес услугите и търговията на дребно, е непълно и ограничено. В това отношение М. Бейли и Р. Лорънс посочват по-правдоподобен мотив от простото поевтиняване на модерното оборудване, тъй като фирмите разглеждат информационната технология и като съществен фактор за приспособяване към конкурентната среда;

- За разлика от Д. Йоргенсън и К. Стироу, както и от Р. Гордън, М. Бейли и Р. Лорънс на базата на емпирични изследвания доказват: първо, че процесът на ускоряването на производителността /вкл. на съвкупната факторна производителност/ не е локализиран само в сектора на високите технологии, а се проявява и в значителен брой сектори извън него, в т. ч. и в услугите²⁰, второ, че са налице всепроникващи преливащи ефекти в икономиката, генерирани от сектора, произвеждащ нови технологии. Тази констатация контрастира с извода, направен от Р. Гордън, според който такива ефекти в значителен размер са се реализирали само в сектора, произвеждащ стоки за дълготрайна употреба, осигуряващ 12% от продукцията на американската икономика (Gordon, 2000, 50, 54);
- В противоположност на скептичните виждания на Р. Гордън, М. Бейли оптимистично оценява възможностите за дългосрочно развитие на новата икономика.²¹ Той обаче акцентира на неопределеността в перспективите на стопанския растеж през следващите години.²²

От съществено значение при анализа на развитието на стопанството на САЩ е нарасналата взаимозависимост между процесите на реалната икономика /технологичните иновации, икономическия растеж, производителността/ и промените във финансовия сектор, в частност в корпоративните структури и пазарите на ценни книжа.

Либерализацията на капиталовите пазари създаде предпоставки за превръщането на максимизацията на стойността на акциите на собствениците в целева функция на мениджърите на американските корпорации. Това спомогна за успешното им реструктуриране и оттам за повишаване на тяхната конкурентоспособност.

До средата на 90-те години американският корпоративен модел не се приемаше положително в Япония, както и в Западна Европа (с изключение на Великобритания). Причината за това се дължеше на опасението, че

²⁰ Почти 70% от всички продукти на информационната технология в края на 90-те години са закупвани от сектора на търговията на едро, търговията на дребно, на финансите и телекомуникациите (Baily, Lawrence, 2001, 5).

²¹ "Новата икономика, която се появи през 90-те години, твърди той, би могла да генерира бърз растеж на производителността в продължение на 20 години или повече" (Baily, 2001, 37).

²² В заключението на статията е включена следната мисъл: "Терминът "нова икономика" би могъл да бъде най-доброто разполагаемо описание на промените, които се извършват, но е опасен термин, защото с него се подразбира по-голяма сигурност относно бъдещето, отколкото фактически съществува" (Baily, 2001, 42).

прилагането на този модел ще породи увеличаване несигурността в заетостта и в неравенството на доходите. По-късно отношението се промени в положителна посока. "В края на 90-те години възходът на новата икономика в САЩ, основана на Интернет-революцията, направи движението в стойността на акциите на държателите им по-атрактивно за страните от континентална Западна Европа" (Lazonick – In: Economic Survey of Europe, 2001, 60). "Корпоративният модел в САЩ започнаха да свързват с разгръщането на иновационната активност, с откриването на по-големи възможности за разширяване на заетостта благодарение на привличане на по-квалифицирана, по-обучена и по-добре заплащана работна сила" (Пак там).

Но към самия край на 90-те години стана ясно, че предвид ексцесиите в движението на курсовете на ценните книжа и неизбежното им коригиране надолу, новата икономика е заплашена от нестабилност още преди последвалата рецесия. Причините за тази нестабилност обаче не се дължат само на либерализирането на финансовите пазари и на Интернет услугите. Тя е следствие и от развитието на реалния сектор на стопанството, пораждащ свръхочаквания за реализация на по-големи приходи от корпорациите. Тези свръхочаквания са генерирани от високите технологии и технологичните иновации. Прекомерните мащаби на натрупаните производствено мощности в информационния сектор и надценяването на акциите закономерно предизвикаха в самото начало на новото хилядолетие срив в необичайно продължителна фаза на подем на американската икономика.

За свръхакумулацията на материални и нематериални активи свидетелстваше достигнатата към края на 2000г. изключително висока стойност от около 2 единици на коефициента q на Тобин. Към началото на 90-те години неговата стойност възлизаше на около или под единица²³ (Baily, Lawrence, 2001, 4).

При изучаването перспективите на новата икономика значително внимание се отделя за анализиране източниците на неопределеността ѝ, както и факторите, обуславящи нейната потенциална неустойчивост.

Д. Йоргенсън и К. Стироу отчитат неопределеността, съпътстваща стопанското развитие в условията на информационния век. От тяхна страна се подчертават нарасналите трудности при прогнозирането на темповете на БВП и на производителността. Затова те обръщат внимание на рисковете от придържане към "оптимистично виждане" относно икономическия растеж.

Прави впечатление, че анализирайки потенциалната неопределеност и неустойчивост на новата икономика, Д. Йоргенсън и К. Стироу се интересуват само от факторите в реалния сектор. Ключово място е отделено на техническия прогрес, на съвкупната факторна производителност и в по-малка степен на натрупването на капитала.

Двамата изследователи формулират тезата, според която "по-бързият растеж на съвкупната факторна производителност е от критично значение за поддържане на устойчив растеж при по-високи темпове" (Jorgenson and

²³ Коефициентът q на Тобин е отношението на оценките на актовете на дадена фирма от акционерите към тяхната пазарна стойност.

Stiroh, 2000, 16). Според тях икономическият растеж може да бъде поддържан, ако се осъществят подобрения в съвкупната факторна производителност. Но това е възможно благоприятния вариант или сценарий на стопанско развитие. В по-голяма степен те обаче акцентират на вероятността превръщането на високите технологии в особено важен фактор на техническия прогрес да направи икономиката силно уязвима от този фактор при забавяне или спад в производството. “Ако скоростта на технологичния прогрес намалее във високотехнологичните индустрии, икономическият растеж ще бъде засегнат от двойно урочасване (whammy) – по-нисък ръст на съвкупната факторна производителност във важни отрасли на промишлеността, произвеждащи високотехнологично оборудване, и по-бавно натрупване на капитал в други сектори, които инвестират в и използват високотехнологично оборудване. И двата фактора допринесоха съществено за неотдавнашния успех на икономиката на САЩ и затова какъвто и да е спад би забавил бъдещия потенциал на растежа” (Jorgenson and Stiroh, 2001, 42).

Според нас от съществено значение е и един друг аспект, имащ отношение към проблема за това, какъв е адаптационният потенциал на новата икономика, чиято основа са високите технологии, дали в нея вече са вградени ефективни механизми благодарение, на които тя е способна да възстанови капацитета си да се развива с относително високите темпове на производителността и на БВП, постигнати през по-голямата част на 90-те години. Това ще бъде решаващият тест за нейната жизнеспособност след преодоляването на рецесията в САЩ.

Нарастващите трудности при прогнозирането на икономическия растеж в условията на информационната революция Д. Йоргенсън и К. Сторуу обясняват в съответствие с разбирането си за по-важното значение на информационните несъвършенства, а не толкова в резултат от действието на обективни икономически фактори. “Ние трябва да подчертаем, че неопределеността, обкръжаваща средносрочните прогнози, е станала много по-голяма поради разширяващите се различия в нашите знания, отколкото поради промени, обусловени от непостоянството на стопанската активност... Тъй като ролята на технологията продължава да нараства, непознаването на най-основните емпирични факти относно информационната икономика ще тормози изследователите, както и прогнозиците” (Jorgenson and Stiroh, 2000, 42).

Не може да има спор, че при прогнозирането на основните икономически показатели достоверността на статистическите данни и изобщо вземането под внимание на информацията е нещо изключително важно. Това обаче не може да означава, че промените в реално съществуващите стопански процеси могат да бъдат поставяни на заден план.

М. Бейли също отстоява разбирането, че в основата на по-трудното прогнозиране на потенциалните темпове на БВП се намира нарасналата неопределеност в динамиката на производителността. “Неопределеността относно перспективите на растежа за следващите пет или десет години са много големи” (Baily, 2001, 37). Възстановяването на благоприятната тенденция в производителността, наблюдавана през по-голямата част на 90-те години, се преценява от него като най-важна предпоставка за стабилното развитие на американската икономика и през новото десетилетие. Той не е в

плен на възгледа за изчезването на деловите цикли, споделян от някои икономисти в администрацията на Джон Кенеди и Линдън Джонсън през 60-те години. Обаче позовавайки се на опита на САЩ, М. Бейли застъпва оптимистично виждане, че новата икономика не е заплашена от силна циклична неустойчивост, сегашната рецесия може бързо да бъде преодоляна и в продължение на няколко тримесечия стопанският растеж ще бъде възстановен. Но той признава, че този оптимистичен сценарий на развитие няма да се реализира, ако темповете на производителността останат ниски.

За разлика от Д. Йоргенсън и К. Стироу, М. Бейли не ограничава въздействието на неопределеността върху развитието на американското стопанство до внедряването на новите технологии и техническия прогрес, а отделя специално внимание на новите явления и тенденции във финансовия сектор. Като много важен потенциален фактор, който може да дестабилизира новата икономика, той има предвид състоянието на фондовите борси. „Шансовете за съществено отслабване на пазара на ценните книжа остават реални, особено ако тенденцията в производителността показва забавяне и печалбите остават ниски“ (Baily, 2001, 32). При анализа Бейли се опира на един от основните теоретични постулати на съвременното кейнсианство за взаимосвързаността и взаимодействието между реалния сектор и финансовия сектор. „Пазарът на ценни книжа и новата икономика през 90-те години изглеждат неизбежно и силно свързани“ (Baily, 2001, 32).

Благодарение развитието на сектора на високите технологии и на растежа на производителността пазарната стойност на акциите се повишаваше и се задържаше на изключително високи равнища през втората половина на десетилетието. Същевременно ако не действаше тази тенденция, нямаше да бъде възможен „бума в инвестициите и в потреблението“, както и осъществявания голям приток на чуждестранни капитали в САЩ.

От М. Бейли се привеждат данни, които показват, че общата стойност на корпоративните акции е достигнала 17.5 трилиона долара през декември 1999г., отбелязан е през август 2000г. месечен скок до 18.9 трилиона долара и понижение през април 2001г. до 15.5 трилиона долара. През януари 1996г. пазарната стойност на акциите е възлизала на 7.4 трилиона долара.

Увеличението на пазарната стойност на акциите на корпоративния сектор, въпреки че в известна степен има и спекулативен характер (свързано е с надуване на „спекулативния мехур“) се дължи главно на ролята на фундаментални (общоикономически) фактори. От април 2001г., когато се наблюдава низходящо движение в пазарната стойност на ценните книжа, и двата вида посочени фактори продължават да действат, но при засилване на относителното тегло на спекулативния.

Регистрираната от началото на 2002г. в САЩ и Западна Европа загуба от 2.5 трилиона долара в пазарната стойност на акциите, рязкото спадане на корпоративните печалби, набъбването на размера на дълговете, разразилите се финансови скандали, злоупотреби, фалшификации на счетоводната отчетност, фалити на големи фирми (Енрон, Уърлд Ком и др.) поставят въпросът дали американският корпоративен модел не е заплашен от фундаментална уязвимост. Ако нещата вървят към такъв потенциален вариант, това ще изисква някакви по-основни промени, осъществяването на

които едва ли ще е мислимо без поемането на по-големи отговорности от правителството, от неговата макроикономическа политика.

Край или следващ тласък?

Забележителните резултати, постигнати през втората половина на 90-те години, създадоха свръхочаквания относно потенциала на новата икономика. Тези резултати се сочеха като убедителен аргумент в подкрепа на тезата за жизнеспособността на частната инициатива.²⁴ Но впоследствие настъпи влошаване на стопанската конюнктура, намерило отчетлив израз в краха на капиталовите пазари и прекъсване на инвестиционния бум в сектора на високите технологии, както и в други негативни явления.

Смяната на възходящото с нисходящо развитие доведе до твърдения, че е настъпил краят на новата икономика. Обаче противно на изразявания скептицизъм бяха отстоявани и противоположни схващания. Така, поддържайки, че няма основание да се очаква повторение на еуфорията, наблюдавана в края на 90-те години, Мартин Бейли застъпи разбирането, че силен ръст на производителността на труда вероятно ще започне отново с възстановяването на стопанството и че новата икономика ще получи "второ дишане" (Baily, 2002, 3).

Въпреки че от третото тримесечие на 2000г. до третото тримесечие на 2001г. (т.е. в условията на забавяне на растежа и на протичащата рецесия) реалните заплати са нараствали повече отколкото през периода от 1995 до 2000г., не са забелязани признаци на ускоряване на инфлацията.

Освен това за поведението на фондовите пазари в условията на започналия стопански спад и терористичните атаки от 11 септември 2001г. не беше характерно голямо понижение на достигнатото преди това крайно високо равнище на курсовете на акциите, а борсовите ценови индекси останаха много високи. Същевременно се запазиха високите котировки на щатския долар спрямо еврото и йената. Посочените особености във функционирането на пазара на работната сила, на капиталовия и на валутния пазар се преценяват като резултат от настъпила структурна промяна в американската икономика, благоприятстваща ускоряването на растежа на производителността на труда (Baily, 2002, 12-15).

Без да се отрича значението на цикличните сили, главното ударение за изясняване бъдещото ѝ развитие от западни икономисти се поставя върху действието на дългосрочните структурни фактори. Това е причината да се изразяват резерви относно основателността на тезата за настъпилия край на новата икономика.

Като се посочва прекъсването на възходящото развитие на американската икономика през първите две години на XXI век вследствие влошаването на стопанската конюнктура, в специално издание на ОИСР се

²⁴ Новата икономика беше определена като най-неоспоримото доказателство за динамизма на капиталистическата система, като триумф на модерното пазарно стопанство над централизираната планова икономика. "Дори неоспоримият триумф на пазара като доминиращ начин за стопанско управление беше осигурен само през последната половина на 90-те години благодарение на динамичния растеж на "новата икономика" в САЩ" (Lazonick, W., Public and Corporate Governance: The Institutional Foundations of the Market Economy – In: Economic Survey of Europe, ECE, UN. 2001, № 2, 59).

отбелязва, че "това рязко колебание на икономическата активност не намалява важността от разбиране естеството и източниците на променящата се динамика на растежа, наблюдавана през 90-те години" (OECD, Special Edition, 2001, 18). Във връзка с това са приведени доводи в подкрепа на дългосрочния подход, разглеждан като ключ за правилното анализиране на перспективите на новата икономика: "Поне този доклад не се занимава с цикличните подеми и спадове. Той цели да проучи и разкрие степента, в която една значителна, дългосрочна промяна влияе на фундаменталните опори на растежа. В действителност, е ясно, че са в ход технологични и организационни процеси, чиито граници и крайни последици е малко вероятно да бъдат достигнати в близко време. Тези базисни резултати остават незасегнати от сегашния спад" (OECD, Пак там).

Налице е противоположен подход на изложения от нас, за който е характерно поставяне акцента на цикличните фактори при подценяване ролята на тези от структурно, дългосрочно естество при изследване динамиката на производителността на труда. Този момент е ясно изразен у Робърт Гордън, вкл. в новите му студии (Gordon, January 2003; Gordon, September, 2003).²⁵

Правилният подход при изучаването на процесите, свързани с новата икономика, трябва да се състои в избягване на крайни гледни точки с оглед да се отчита ролята както на цикличните, така и на структурните, дългосрочни фактори.

До рецесията от 2001г., чиято продължителност се оказа кратка /около 9 месеца/, динамиката на новия стопански феномен се проявяваше под формата на съчетание на редица положителни черти. Те именно му придаваха уникален и изключителен облик. Но такова съчетание от характеристики не може да се запазва за дълго и да съставлява решаващ критерий за наличието на новата икономика. Изчезването на някои от чертите ѝ не може да бъде основание за твърдението, че тя е престанала реално да съществува. Нейното ядро съставлява тенденцията към сравнително устойчиво нарастване на производителността на труда. Въпреки съществуващите разлики в количествените оценки, дължащи се на методологически причини, тази тенденция е факт.

Растежът на производителността на труда в САЩ от около 1½% за периода от средата на 70-те до средата на 90-те години се е увеличил на 2¼% от 1995г. до 2002г. включително²⁶ (IMF, 2003, 15).

Още по-симптоматичен е фактът, че и през периода 2000-2002г., включващ и рецесията, въпреки прекъсването на инвестиционния бум в сектора на информационните и комуникационните технологии

²⁵ В тях Р. Гордън обръща внимание на възможността производителността да нараства дори при положение, че инвестициите в сектора на информационните технологии продължават да се намират в спад. Също така той отрича валидността на постулата, според който предлагането създава собственото си търсене, подчертавайки, че търсенето действа като фактор, ограничаващ разширяването на производствените мощности в компютърния сектор.

²⁶ След като се привежда мисълта "Почивай в мир, "Нова икономика". Тя беше нещо забавно, докато съществуваше" (Dudley, 2002), изданието на МВФ продължава: "Докато крахът на фондовите борси и икономическият спад в САЩ разбиха много от надеждите на ентузиастите на новата икономика, ръстът на производителността на труда, който стана очевиден през втората половина на 90-те години, доказва, че е жив" (IMF, 2003, 15).

производителността на труда е продължила да се ускорява (срв. табл. 3 и табл. 4).

Таблица 4

Ускоряване на производителността в САЩ от 1995г. насам (частен неаграрен бизнес сектор: средногодишни темпове)

	1973-1995г.	1995-2001г.	Ускоряване (процентни пункта)	2000 до 2002г.
Ръст на темпа на производителността на труда (процент)	1.39	2.81	1.42	3.05
Дял в процентни пункта:				
Минус: Ефект на бизнес цикъла	0.02	-0.28	-0.30	-0.15
Равно на: Структурна производителност на труда	1.37	3.10	1.73	3.21
Минус: Услуги от капитала:	0.73	1.25	0.52	1.64
Информационни услуги от капитала	0.41	0.82	0.40	0.69
Други услуги от капитала	0.32	0.43	-0.11	0.94
Качество на труда	0.27	0.26	0.02	0.26
Равно на: Структурна съвкупна факторна производителност (TFP)	0.36	1.57	1.21	1.29
Минус: Съвкупна факторна производителност на компютърния сектор	0.18	0.31	0.13	0.21
Равно на: Структурна съвкупна факторна производителност (TFP) с приспадане на структурната факторна производителност (TFP) на компютърния сектор	0.18	1.25	1.08	1.07

Забележка: Съвкупната факторна производителност е производителността на труда минус часовите стойности на услугите от капитала (увеличаването на капиталовъоръжеността) и качеството на труда.

Производителността за 2001г. е изчислена на базата на данните за първите три тримесечия.

Източник: Economic Report of the President, 2002, p. 61.

През 2001-2002г. прирастът ѝ съставлява 3.05% срещу 2.60% за 1995-2001г. и 2.81% за 1995-2002г. Прирастът на структурната производителност на труда (в процентни пункта) е малко по-голям (3.21) в сравнение с този, отбелязан през 1995-2001г. (3.07) и 1995-2002г. (3.10).

Тук обаче се налага да обърнем внимание на обстоятелството, че от съдържанието на новата икономика не произтича необходимостта тя да се съпътства с непрекъснато ускоряване на производителността на труда през всеки следващ период. На практика такъв максималистичен модел на развитие трудно може да се реализира поради редица ограничения, свързани с наличните ресурси – от работна сила, производствени мощности, както и от недостиг на финансови източници. Едно непрекъснато ускоряване на производителността на труда би довело до засилване натиска върху околната среда, да направи по-трудно осъществими усилията за постигане на устойчиво развитие в национален и глобален (планетарен) мащаб.

Според нас има основание да бъде възприет следния критерий: Може да се приеме, че ако се поддържат темпове на производителността на труда, превишаващи значително реализираните през 70-те и 80-те години, новата икономика ще продължава да бъде устойчив феномен в процеса на стопанското развитие.

Запазването на такава дългосрочна тенденция или тренд е обусловено от ролята на комплекс фактори и условия. По-конкретно фундаменталните

фактори и условия, от които ще се определя бъдещото развитие на новата икономика, е усъвършенстването на високите технологии, поддържането на силна конкуренция, генерираща динамични ефекти, разгръщането на глобализацията и на тази основа пораждаването на положителни последици за американското стопанство. Трябва да се има предвид, че постигането на такива положителни резултати в производителността на труда и занапред може да бъде затруднено или дори преустановено за известен период под въздействието на редица обстоятелства от вътрешен и външен характер, от действието на реални или финансови фактори. Възможно е такова развитие да бъде предизвикано от влошаване на икономическата среда, обуславящо неефективно функциониране на капиталовите и валутните пазари, както и на тези на работната сила, от отслабването на макроикономическата стабилност, на бюджетната и монетарната дисциплина, от появата на неблагоприятни процеси в глобалната икономика.

Трябва да се отчита и обстоятелството, че политически и военни фактори могат да предопределят съдбата на новата икономика. Ангажирането на САЩ във войната с Ирак и последвалите от това резултати след нея доведоха до безпрецедентен дефицит във федералния бюджет на страната. Така обаче се поставя под въпрос практиката на генериране на положителни ефекти по отношение на стопанския растеж и производителността на труда, което се наблюдаваше благодарение на реализираните бюджетни излишъци при управлението на предишната администрация. Нещо повече, ако новата икономика се използва като инструмент за постигане на цели от САЩ, насочени към установяване и поддържане на нов световен ред при поемане на функции на глобален жандарм, това ще доведе до огромно разрастване на военните и бюджетните разходи и така да причини нейния край.

Развитието на икономиката на САЩ в по-дългосрочен план зависи и от начина на нейното възстановяване след рецесията. Едната възможност е то да даде следващ тласък в нейното развитие. За реализирането на този оптимистичен вариант главният неблагоприятен фактор е задържането на безработицата на високо равнище (над 6% по данни за месец септември за текущата година). В самото начало на 2003г. президентът Дж. Буш изложи десетгодишен икономически план, предвиждащ изразходването на 670 млрд. долара за стимулиране на растежа и увеличаване на работните места чрез насърчаване дейността на малкия бизнес. Но въпреки последните обнадеждаващи резултати за състоянието на пазара на труда, все още не е налице съществено намаляване равнището на безработицата и положителен обрат към възстановяване на стопанството на страната.

През третото тримесечие на 2003г. БВП е нараснал с 8.2%, което е най-добрият резултат, отбелязан през последните 19 години в стопанското развитие на САЩ. Парадоксален обаче е фактът, че много силното ускоряване на икономическия растеж все още не се придружава от създаване на достатъчно нови работни места и от устойчиво намаляване равнището на безработицата.

Литература

1. Клайн, Л., Нова икономика?, Икономическа мисъл, 2000, №4.

2. Мельянцев, В., Информационная революция – феномен “новой экономики”, МЭМО, 2001, №2.
3. Baily, M.N. and R.Z. Lawrence, Do We Have A NEW E – conomy ? NBER Working Paper 8243, April 2001.
4. Baily, M.N. and R.Z. Lawrence, Do We Have a NEW E – conomy? American Economic Review, May 2001.
5. Baily, M.N., Macroeconomic Implications of the New Economy, Institute for International Relations, Washington, D.C., 2001.
6. Baily, M.N., Distinguished Lecture on Economics in Government, The New Economy: Post Mortem or Second Wind? Journal of Economic Perspectives, Vol. 16, №2, Spring 2002.
7. Burke, M.K. and M.A. Kouparitsas, “A New Pardigm for the U.S. Economy?” Chicago Fed Letter, 1998, October, №134.
8. Crafts, N., Historical Perspectives on the Information Technology Revolution, (unpublished; Washington: International Monetary Fund, Research Department), 2001.
9. Dudley, B. “R.I.P., New Economy”, U.S. Economics Essaye, Goldman Sachs, 2002.
10. Economic Report of the President, Washington, D.C., 2001, 2002, 2003.
11. European Economy, The EU Economy: 2000 Review, №71, European Communities, 2000.
12. Gordon, R. J., “Does the New Economy Measure Up to Great Inventions of the Past?”, Journal of Economic Perspectives, Vol. 4, №14, Fall 2000.
13. Gordon, R. J., Hi – Tech Innovation and Productivity Growth: Does Supply Create its Own Demand? NBER Working Paper 9437, January 2003.
14. Gordon, R. J., Five Puzzles in the Behavior of Productivity, Investment, and Innovation, September 10, 2003 Draft of a Chapter for World Economic Forum, Global Competitiveness Report, 2003 – 2004.
15. Gust, Ch. and J. Marquez, Productivity Developments Abroad, Federal Reserve Bulletin, October 2000.
16. IMF Staff Country Report, United States of America: Selected Issues, Washington, D.C., August 2000.
17. IMF, World Economic Outlook, October 2001, Washington, D.C.
18. IMF, World Economic Outlook, April 2003, Washington, D.C.
19. Jorgenson, D. W. and K.J. Stiroh, Information Technology and Growth, New York, 1999.
20. Jorgenson, D. W. and K.J. Stiroh, Raising the Speed Limit: U.S. Economic Growth in the Information Age, Harvard University and Federal Reserve Bank of New York, 2000.
21. Jorgenson, D. W., Information Technology and the U.S. Economy, The American Economic Review, March 2001.
22. Lazonick, W., Public and Corporate Governance: The Institutional Foundations of The Market Economy – In: Economic Survey of Europe, ECE, UN, 2001, №2.

23. Nakamura, L.I., Economics and the New Economy: The Invisible Hand Meets Creative Destruction, Business Review, Federal Reserve Bank of Philadelphia, July – August 2000.
24. Nordhaus, W.D., Productivity Growth and the New Economy NBER Working Paper № 8096, January 2001.
25. Oliner, St., D., Sichel, D.E., The Resurgence of Growth in the Late 1990s : Is Information Technology the Story? Federal Reserve Bank of San Francisco – Proceedings, February 2000.
26. Schreyer, P., Computer Price Indices and International Growth and Productivity Comparisons, Growth Project Background Papers, OECD, Paris, 2001.
27. Science, Technology and Industry Outlook, Drivers of Growth: Information Technology, Innovation and Entrepreneurship, Special Edition, OECD, Paris, 2001.
28. Shapiro, C. and Varian, H.R., Information Rules: A Strategic Guide to the Network Economy, Boston, MA: Harvard University Press, 1999.
29. Stiroh, K. J., Is There a New Economy, Federal Reserve Bank of New York, 2000.
30. Technology for America's Economic Growth: A New Direction to Build Economic Strength, Document released by the White House on February 1993.
31. The New Economy and APEC, Singapore, 2001.
32. The New Economy: Beyond the Hype, Final Report on the OECD Growth Project, Paris, OECD, 2001.